

Vilhelm la Cour: Sjællands ældste Bygder. En arkæologisk-topografisk Undersøgelse. Aschehong 1927.

Den Studie over: »Vej, By og Bygd i Sten- og Bronzealderen«, som Dr. Sophus Müller udsendte i Aaret 1904, vakte straks ved sin Fremkomst stor og berettiget Opmærksomhed, og den har i de siden da forløbne Aar fremkaldt en hel Række andre Arbejder over de samme eller lignende Spørgsmaal. Afhandlingen behandlede for første Gang i omfattende Form det arkæologiske Materiale ud fra nye Helhedssynspunkter, som i det væsentlige har vist sig at være holdbare. Den var opbygget paa et Materiale af bedst mulig Art, fremskaffet ved Nationalmuseets Arbejde i Marken i Aarene nærmest forud, planlagt med netop disse Spørgsmaal for Øje og derfor udført med større Grundighed end nogen foregaaende Terrænundersøgelse; Materialet var i Hovedsagen eftergaaet i Marken af Forfatteren selv; endelig iagttoges i Benyttelsen klog Tilbageholdenhed; Slutningerne førtes ikke videre frem, end Forfatteren, indlevet med Materialet som han var, mente, at det virkelig kunde bære.

Allerede Sophus Müllers næste Afhandling: »Vendsyssel Studier«, 1912, var et Andendagsgilde, skønt ogsaa den var bygget paa nye Undersøgelser af Museets Mænd. Og de talrige Fremstillinger, som siden har set Lyset, navnlig i vore Provins-tidsskrifter, er for største Delen kun lidet værdifulde, hvad enten de behandler et mindre, lokalt Omraade, Sogn, Herred eller et vist Strøg, eller de kaster sig over særlige Spørgsmaal som *Vejene*, der synes at have en ganske særlig Tiltrækningskraft. Betegnende er i disse Afhandlinger den rigelige Anvendelse af »synes«, »vist« og »muligvis«.

Den arbejdende Arkæologi har siden Vendsysselstudierne — jeg forbigaar her Sophus Müllers »Sten og Bronzealderen i Sønderjylland«, hvis Grundlag gennem de siden foretagne Terrænundersøgelser har vist sig at være svigtende — forholdt sig køligt overfor de til Dels ret paagaende Krav, som rettedes til den om at fortsætte ad lignende Veje, utvivlsomt ud fra en Erkendelse af, at disse Undersøgelser har ydet, hvad de paa det nuværende Stadium kan yde. Selv om det maaske for Publikum kan synes mere aandfuldt end den stillfærdige Opbygning af nyt Materiale til Oplægning til det Tidspunkt, da en ny Behandling kan blive virkelig lønsom, har man foretrukket dette. Man gjorde det ogsaa overfor H. V. Clausens Studier over Danmarks Oldtidsbebyggelse, 1916. Selv om man erkendte, at der var Muligheder for gennem Stednavneundersøgelser at vinde nyt Land, og der ligeledes i denne store Afhandling var Incitamen-

ter af Værdi, maatte man i det væsentlige stille sig tvivlende overfor den anvendte Metodes Bæreevne og dermed ogsaa over for de tilsyneladende vundne Resultater.

Nu er altsaa Vilh. la Cour's Bog om »Sjællands ældste Bygder« kommet som et nyt, stort anlagt Forsøg i lignende Retning, en arkæologisk-topografisk Undersøgelse, kalder Forfatteren den. Bogen er opbygget paa adskillige Aars Arbejde, navnlig med de i Nationalmuseet beroende Kort som Grundlag; det er overvejende Matrikulkort, hvorfra de arkæologiske Punkter er overførte til Generalstabsblade, der efter at være samlede til et helt Sjællandskort er reducerede til overskuelige Kortblade i Maalestok 1 : 300.000. At de gamle Kort hist og her er forøgede med nyt, siden deres Fremstilling fremkommet Materiale, er en Selvfølge. Dog fremtræder Amager, i øvrigt som den eneste Ø i Sjællands Omgivelser(!), som »ikke behandlet«. Det havde været nærliggende, om Forfatteren selv havde afsøgt dette stærkt begrænsede Terræn og indføjet den halve Snes Bronzealdershøje, som Øen har haft.

Spørgsmaalet bliver nu først, om dette Materiale er tilfredsstillende til en Undersøgelse som den, Forfatteren har paataget sig. Fra arkæologisk Side er Svaret i og for sig paa Forhaand givet derigennem, at ingen har givet sig i Kast med dette Stof, skønt det maatte friste ved sin Mangfoldighed. Sophus Müller forbigik det og valgte jyske Egne, idet endda samtidig det hele Materiale blev underkastet en indgribende Revision, hvilket ogsaa dér viste sig i høj Grad tiltrængt. Naar Sjælland vragedes, laa det i, at de sjællandske Kort for største Delen er bleven til i ældre Tid, da man frygtede for kun i en kortere Aarrække at kunne disponere over den fornødne Bevilling og derfor maatte skynde sig. Gennemgangen af et Sogn maatte nødigt tage mere end 1—2 Dage. Man drog ud uden tilstrækkelig Forberedelse, navnlig uden Liste over mere end de allervigtigste Fund i Museet, og Meddelelser fra ældre Tid, som de forskellige Præstindberetninger o. l., havde man heller ikke med. Det siger sig selv, at det, der saaledes naaedes, navnlig maatte blive en vis Oversigt, dog ofte mangelfuld, over de Mindesmærker, som endnu var *synlige* over Jordoverfladen. Men der var ikke Tid til systematisk at gennemgaa Terrænet, end mindre til en Afhøring af Beboerne, Eftersyn af ældre Kort og andet Materiale, som kunde bringe Undersøgeren paa Spor efter halvt eller helt forsvundne Mindesmærker, og navnlig paa de frugtbare og fra gammel Tid veldyrkede sjællandske Jorder maa det ventes, at disses Tal er betydeligt. Enhver arbejdende Arkæolog er paa

det rene med, at Nettets Masker i de første Aar, ja helt op til Halvfemserne, var for store; selv har jeg lejlighedsvis ved Behandling af mindre Omraader fundet, at man endog for Skovenes Vedkommende er højst ufuldstændigt underrettet. Og det tør tilføjes, at der heller ikke overfor Forfatteren af »Sjællands ældste Bygder« har manglet Advarsler om Materialets Karakter. Han har sat sig ud over dette; men naar han hævder, at selv med et større Antal Enkeltheder vilde Hovedindtrykket blive det samme, er det et Postulat, som i mange Tilfælde vil vise sig uholdbart. Navnlig er utvivlsomt et stort Antal »Megalitgrave«, Storstensgrave, altsaa Dysser og Jættestuer, forsvundne for et eller flere Aarhundreder siden. Se f. Eks. C. Neergaards Redegørelser rundt om i »Trap«.

Ved »Sjællands ældste Bygder« forstaar la Cour den yngre Stenalder og Bronzealderens Bygder, med tvivlsom Ret; der ligger jo baade en ældre og en ældste Stenalder forud. Hans Bog begynder med en kritisk Gennemgang af den ældre Forskning, og dens Metoder, og i denne Kritik maa han i alt væsentligt have Medhold. Men Spørgsmaalet bliver nu, om *hans* Fremstilling, trods Svagheden i Grundlaget, alligevel gennem metodisk Klarhed er naaet frem til blivende Resultater, eller om det vil gaa med hans Bog som med andres, at den, trods sine Incitament, dog om kort Tid vil være som Sneen, der faldt ifjor.

Efter de fornødne Indledningskapitler gaar Forfatteren over til en Fremstilling af de sjællandske Bygder, ordnet efter *Herredsgrænser*. Dette udgør paa det nærmeste Halvdelen af hele Bogen. Det er nu utvivlsomt noget misligt herved at anvende Herredsgrænserne. De falder for en stor Del ikke sammen med Oldtidens naturlige Bygdegrænser. Jeg har selv ved at skulle bruge *Amtsgrænserne* følt, at ogsaa disse dog langt videre Grænser var unaturlige for Benyttelsen af det forhistoriske Materiale. Det gaar ud over Anskueligheden.

Vigtigere er dog, at de Billeder, som opridses, bliver i høj Grad upaalidelige, fordi Manglerne i Grundlaget efter min Opfattelse er saa store, at det overhovedet ikke er muligt for Tiden med Detailsikkerhed at skelne Stenalder- og Bronzealderbygderne fra hinanden og give et anskueligt Billede af dem begge, end mindre at opstille dem mod hinanden til Sammenligning. Det er umuligt at skille mellem Bronzealderens Høje og de Høje, der f. Eks. dækker en Stenalder Hellekiste. Et Punkt kan være af højst ulige Værdi, naar det gælder om at konstituere en Bygd. Et rødt Punkt betegner en Dysse, med 6 Grave, maaske flere, maaske færre, men ogsaa en Jættestue, der

kan betegne op til 100 Grave og selvfølgelig maa have en langt større Radius for sin Betydning. Det sidste Afsnit af Stenalderen, Hellekistetiden, kendes kun i meget begrænset Omfang, fordi utvivlsomt endnu en stor Del af Gravene ligger højdækkede; mange af disse mindre Kamre er sikkert ogsaa borttagne. Bronzealderens Høj er ligeledes kun ét Punkt, men medens den sene Bronzealders lave Høje, hvor de findes, sædvanlig vel kun betegner en enkelt Gravlægning, kan en Høj, der er anlagt i ældre Bronzealder, betegne maaske 1, maaske en halv Snes Gravlægninger, fordelt over hele Perioden (i en jydsk Høj har jeg fundet ca. 30!), eller endog en og anden Grav fra Jernalderen. Det siger sig selv, at Begrebet Stenalderbygd eller Bronzealderbygd herved, saa længe kun et Mindretal af Undersøgelser foreligger, bliver noget saare luftigt, navnlig naar den eventuelle Størrelse skal vurderes.

La Cour bygger ikke destomindre sin Opfattelse af Stenalderbygderne paa Tilstedeværelse eller Ikke-Tilstedeværelse af Stengrave. Det turde dog være tilstrækkeligt i denne Sammenhæng at anføre, at i Stevns »har Stenalderbebyggelsen efter Højkortet at dømmes været relativt tynd«. Forfatteren har selv følt, at der her er noget i Vejen. »Der er flere Strøg, hvor de løse Fund er overordentlig talrige«. Ja, unægtelig. Paa en enkelt ikke særlig stor Herregaards Jord samlede en enkelt Mand i et begrænset Aaremaal ca. 25,000 Stensager, hvoraf Halvdelen var brugbare Redskaber! Det berettiger ikke blot til med Forfatteren at tro, at »Højkortet giver da maaske i ringere Grad end ellers Indtryk af den oprindelige Bosættelses Styrke«, men vækker alvorlig Mistillid til hele Højkortets Værdi. For øvrigt er de løse Fund som almindelig Kilde af ringe Værd. Det er ganske tilfældigt, hvad der er indkommet til Museet (og beholdt). Langt mere er i Almindelighed kommet til Privatsamlere og Lokalmuseer. Forfatteren er selv opmærksom paa, at Indlemmelsen af Zinck's Samling tilførte Museet en uforholdsmæssig stor Mængde Sager fra Kalundborg-Egnen.

Den rette Slutning maa være den, at Storstensgravens Tal overhovedet ikke er noget sandt Udtryk for Stenalderbygdens Omfang og Størrelse. En Del af Befolkningen kan være gravlagt i de Jordgrave under Aabenmark, som er fundne hist og her, i alt paa Sjælland en halv Snes Stykker, deraf mærkeligt nok den eneste Gravplads paa Stevns. Men Usikkerheden kan ogsaa ligge i Forhold, som vi endnu ikke er opmærksomme paa. At der virkelig skulde kunde blive Tale om et stort Antal Jordgrave, synes mig ret usandsynligt, naar det vides, at der hvert

Aar indkommer Meddelelser om Jordgrave, men disse som almindelig Regel kan tilskrives Jernalderen. Befolkningen er meget vel opmærksom paa saadanne Grave.

Paa Grundlag af Detailfremstillingerne giver Forfatteren derefter Træk af Befolkningens Forskydning mellem Sten- og Bronzealderen. Han er ikke den første, som har set, at saadanne Forskydninger synes at have fundet Sted, men hans mere sammenfattende Udredning har utvivlsomt Værdi; dog havde den sikkert vundet, om han havde set lidt nærmere paa Forholdene paa Lolland-Falster, hvor Problemet rejser sig skarpere, men ogsaa mere kompliceret, idet de sluttede Grupper af Smaahøje, der sikkert sædvanligt med Rette tilskrives yngre Bronzealder, i alt Fald for en Del kan tilhøre Jernalderen!¹⁾ Alligevel, selv om adskilligt i Fremstillingen her kun vil have foreløbig Værdi, er Sammenfatningen, der saavidt ses er ret fuldstændig, et godt Hjælpemiddel til at lette kommende Behandlinger. Overhovedet kan der i Detaillen ikke rettes væsentlige Bemærkninger til Benyttelsen af Materialet. Naar det hævdes, at Befolkningen i Bronzealderen søgte mere til Havet, tror jeg dog ikke, han har Ret, hvis han tænker paa udgaende Søfart. Fundene viser langt mere hen til Forbindelser sydpaa. Et eneste dansk Bronzealdersstykke kendes fra England, maaske, og de sikre engelsk-irske Sager i vore Fund er ret faa. — I Skildringen af Befolkningens trinvis Udbredelse følger han Sophus Müller. Vejstudierne skal her forbigaa som mindre væsentlige.

Afgjort svagt er det følgende Afsnit om *Bostedet*. Her er la Cour desuden inde paa en af sine Kæpheste, den om »Flok-bosættelsen«. Han hævder ogsaa her »Flok-bosættelsen« med »Flokken« som den sociale Enhed, selv om han erkender, at vort Materiale ikke berettiger til at antage den »endnu«. Selve Ordet »Flok« lyder noget etnografisk; jeg vilde foretrække at sige Gruppebosættelse, modsat Enkeltbosættelse. Der er, som Forfatteren ogsaa erkender, i høj Grad Tvivl til Stede. Spørgsmaalet er, om Bosted og Høj har ligget nær hinanden, normalt, sædvanligt, saaledes at der fra Højgruppe direkte kan sluttes til Bostedsgruppe, eller dette kun gælder undtagelsesvis, medens det maa antages, at Højene sædvanligt er placerede uden nærmere Hensyn til Bostederne. Efter min egen Erfaring tror jeg ikke, der kan opstilles nogen generel Regel. For de store Stenmindesmærker, navnlig Jættestuerne, er jeg tilbøjelig til at mene, at de har ligget i ret nær Relation til Bostedet. Men allerede

¹⁾ Se Loll. Falsters hist. Samf. Aarb. 1928, S. 18 o. flg.

Enkeltgravshøjene i Jylland følger andre Motiver; saaledes ligger de utvivlsomt langs Færdselsvejen i Strøg som den bekendte Vesterhavsvej Ramme-Lomborg-Romb-Struer. Og Bronzealdershøjene ligger her sædvanligt i nogen Afstand fra Vejen, *paa de nærmeste Højder*. Saa længe hele Spørgsmaalet om Stenalderens Bebyggelsesform er saa usikkert som det er, er jeg tilbøjelig til at antage som det almindelige ganske lette Husformer, saaledes at Bostedet uden større Vanskelighed kunde flyttes og blev flyttet, hvilket bestyrkes af den svage Form, hvori ogsaa Affaldslagene fremtræder. Det eneste Sted, hvor der hidtil er fremkommet Tegn til en *Oldtids-Landsby* af nogen Fasthed, er ved Ginderup i Thy, fra Slutn. af førromersk Tid og romersk Jernalder, men den ligger jo *efter* det af Forfatteren behandlede Afsnit. Naar selv denne »Landsby« (ligesom i øvrigt Flertallet af de samtidige østjydske Gravpladser) kun spænder over nogle Aarhundreder, tyder det nærmest paa, at Bosættelsen endnu kun havde en *vis* Fasthed, der heller ikke kunde virke fremmede paa solidere og altsaa kostbarere Husbygning. Her maa dog tages i Betragtning, at Husvægge af Græstøv først er iagttagne ved Ginderup for faa Aar siden og altid vil være ret vanskelige at paavise. Naar forhaabentlig om et Aars Tid den første Række af disse Undersøgelser publiceres, vil der blive Anledning til atter at komme ind paa hele dette Spørgsmaal. Man skulde mene, at *Gruppegravlæggelse* og *Gruppebosættelse* hører naturligt sammen, men i saa Fald kan Gruppebosættelser næppe forudsættes tidligere end i førromersk Jernalder, altsaa *efter* det af Forf. behandlede Afsnit. — For at nævne en Enkelthed, som jeg mener, la Cour har vurderet urigtigt, med for ringe Kritik overfor Undersøgeren, skal jeg anføre den af mig undersøgte Ringkøbing-Boplads; jeg mener selv ikke længere, at der var en Hustomt, men kun et stort Lerhul.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om Megalitbygdernes Oprindelse hævder Forf., som sit Hovedindtryk, at de lige saa vel i Sjællands Indre som ude ved Kysten kan have deres Forudsætninger i den ældre Tids Ertebølleboplads, men at dette Skøn »kan foreløbig ikke nærmere begrundes«. Ved Ertebøllelid forstaar han det samme som ældre Stenalder, »Køkkenmøddingtid«. Det turde dog i hvert Fald være givet, at saa vel Bygningen af Stengrave, en for vort Sletteland i Virkeligheden urimelig Gravform, som Kendskabet til Agerbrug og Kreaturhold er saa væsentlige Indskud af fremmed Oprindelse, at de vanskeligt kan tænkes tilførte, uden at de har været baarne af forholdsvis betydelige Menneskemængder, der er nykomne til Landet. Ved

Siden af nye Bygder kan de ældre meget vel have vedblevet at bestaa, til de efterhaanden smeltede sammen med de nye, saaledes som Megalitikulturen og Enkeltgravskulturen i Tiden smeltede sammen i Jylland.

Det samlede Indtryk af la Cours Bog bliver da dette, at den vel byder en Del Sammenstillinger af Værdi, og betydelige Stofmængder, men at store Dele af den, og netop de Dele, som skulde give det nye, er en Forløftelse paa en Opgave, som for Tiden er uløselig. Undertiden synes Forfatteren selv at være ved at erkende dette. Man forstaar dog, at han en Gang begyndt har ønsket at føre sit Arbejde til Ende. Under alle Omstændigheder byder den Incitamento af betydelig Værdi. I Sammenligning med sine nærmeste Forgængere har den utvivlsomme Fortrin i den overvejende nøgterne Vurdering, som præger den, ligesom den har præget det bedste af Vilh. la Cour's tidligere Produktion, især hans »Danevirke«. Tilbøjeligheden til at lade Fantasi og Kombinationen spille, som heller ikke er la Cour helt fremmed, er for det meste heldigt avet. Man maa ønske for ham, at han i Fremtiden maa finde Stof, der ligger nok saa godt for hans store Arbejdskraft, og som tillige kalder stærkere paa hans Evne til at se primært. Der er nok af dem, der skriver Bøger paa andres Iagttagelser.

Hans Kjør.

H. Zangenberg: Danske Bøndergaarde. Grundplaner og Konstruktioner. 1925 (Danmarks Folkeminder Nr. 31).

Gennem Dansk Folkemuseums Aarsberetninger kender Tidsskriftets Læsere det energiske Arbejde, som Museet nu, i yderste Øjeblik, sætter ind paa at undersøge vort Lands gamle Bondebygninger, og Museumsinspektør, Arkitekt Zangenbergs Bog, som er det første større litterære Resultat af disse Undersøgelser, har kort været nævnt i Aug. F. Schmidts Litteraturoversigt. Men alt dette overflødiggør ikke en lidt nøjere Omtale af det interessante Værk, med de grundige og omhyggelige, af Forf. selv udførte Tegninger og den saglige, indholdsrige Tekst.

For Anmelderen, hvem Embedspligter og Nationalmuseets Arbejdsdeling i de senere Aar har forhindret i at tage aktiv Del i Bøndergaardsstudier, har det været en særlig Glæde at følge Arbejdets Fremgang og at læse Zangenbergs Bog. Den viser, at det ikke var forgæves, at min Kollega, Inspektør Jørgen Olrik og jeg allerede i D. H. F.'s første Meddelelser (1909) slog til Lyd for Undersøgelsen af vore Bøndergaarde¹⁾, at Olrik senere frem-

¹⁾ Sml. nu ogsaa F. o. N. V. p. 18.